

prof. dr hab. Małgorzata Łoboz

Wrocław, 8.12.2023

Instytut Filologii Polskiej UW

Zakład Historii Literatury Romantyzmu

Recenzja dorobku naukowego oraz osiągnięć dydaktycznych i organizacyjnych w postępowaniu habilitacyjnym dr Magdaleny Woźniewskiej – Działak (UKSW)

1. Ogólna charakterystyka dorobku

Kariera zawodowa pani dr Magdaleny Woźniewskiej-Działak od początku związana jest z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego, gdzie do chwili obecnej jest zatrudniona i gdzie pokonywała kolejne etapy naukowych osiągnięć – od dyplomu magisterskiego (uzyskanego w 2004 r. na podstawie pracy pt. *Miejsce metafory w praktyce poetyckiej Cypriana Norwida w „Vade-mecum”*), przez doktorat obroniony w 1999 r. pod kierunkiem prof. dra hab. Bogusława Doparta, na podstawie rozprawy zatytułowanej *Poematy narracyjne Cypriana Norwida: konteksty literacko-kulturalne, estetyka, myśl* (wydany w formie książkowej w Krakowie, w 2014 r.) po kolejne przedsięwzięcia naukowe, ujawniające konsekwentny rozwój zainteresowań badawczych (czego świadectwem jest ukończenie w 2005 r. Podyplomowych Studiów Filozoficznych na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie pracy *Wątki filozoficzne w listach Cypriana Norwida. Nawiazania i kontynuacje*).

W latach 2012-2022 Habilitantka opublikowała dwadzieścia jeden artykułów naukowych w czasopiśmie i pracach zbiorowych. Jest też współredaktorką trzech tomów zbiorowych: *Polskość w świecie. Stanisław Brzozowski* (Warszawa 2018), *Spółczesność polskie dziś. Samoświadomość, uznanie, edukacja* (Warszawa 2018), *Leopold Tyrmand. Pisarz, człowiek spektaklu, świadek epoki* (Warszawa 2020). Godna podkreślenia zasługą dla badań literaturoznawczych są osiągnięcia edytorskie Habilitantki i tu warto podkreślić, że jest współredaktorką dwóch tomów translatorskich: *Ścieżki słów. Dialogi polsko-włoskie w przekładach* (Warszawa 2017) oraz *Polska i Włochy w dialogu kultur* (Warszawa 2017). Habilitantka realizuje badania nad literaturą polskiego romantyzmu, wychodząc od interpretacji twórczości Cypriana Norwida (zwłaszcza znakomity szkic dotyczący utworu młodzieńczego *Italiam! Italiam!*, określonego przez Autorkę „lirycznym dialogiem

samotności”, *Jeszcze słowo (Czyniącym pokój przypisane), Syberie Norwida*). W kontekście badań nad Norwidem Habilitantkę już wówczas zainspirowała kwestia polskości/ojczyści narodu (zwracają tu uwagę szkice: *Wczesny Norwid i podstawowe doświadczenie polskości, Rzym – stolica dziejów. Wieczne miasto w Norwidowskiej refleksji o narodzie*, „Zamącenie pojęć”, „zblądzenie”, „zatrata”. O „Znicestwieniu narodu” Cypriana Norwida). Powstały w 2017 r. artykuł *Ontyczność narodu w myśli Cypriana Norwida* w rozbudowanej wersji stanowi fragment monografii habilitacyjnej *Między historią idei a historią i antropologią kultury XIX wieku* (Warszawa 2022).

Twórczość Norwida jest tematem wyróżniających się prac Habilitantki. Woźniewska-Działak stara się interpretować Norwidowskie przesłanie i definicję ojczyzny w kontekście idei narodu, odkrywając poniekąd utwory skromnie omawiane w tradycji badawczej. Eksponuje Norwida jako rzecznika rozwoju narodowego i promotora socjologicznego ujęcia ojczyzny. W swoich rozważaniach Woźniewska-Działak niejednokrotnie wskazuje spójność refleksji nad tą problematyką w myśli autorów korespondujących z autorem *Promethidiona* (Norwid i Lenartowicz, Norwid – Mickiewicz- Kraszewski, Norwid-Gloger-Libelt). Uzupełnieniem tej refleksji jest analiza Mickiewiczowskich prelekcji paryskich i poszukiwanie wątków dotyczących wspólnoty narodowej oraz idei mesjanizmu i profetyzmu autora *Literatury Słowiańskiej*.

Habilitantka jest również autorką znakomitej pod względem edytorskim serii wydawniczej „Album Romantyczne”, której dwa pierwsze tomy: wydanie krytyczne *Ballad i romansów* oraz *Promethidion* ukazały się w 2022 r. nakładem Pewnego Wydawnictwa.

Dr Woźniewska -Działak uczestniczyła w 28. konferencjach naukowych, współorganizowała sześć konferencji o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

Zainteresowania naukowe Magdaleny Woźniewskiej-Działak związane są z kontekstami ideowymi i historycznymi epoki, badaniami świadomości zbiorowej Polaków pod zaborami i zróżnicowanych koncepcji narodowych.

Dylematy naukowe, zainicjowane w oparciu o „kanoniczne” zagadnienia historycznoliterackie rezonują w szerokich, humanistycznych (interdyscyplinarnych) kontekstach, a wychodząc z kanonicznego modelu historyka literatury, Habilitantka stara się odświeżyć i zaktualizować (niekiedy bardzo anachroniczne w polskim literaturoznawstwie) spojrzenie na polski romantyzm. Dorobek to rzetelny, spójny, ujawniający wysokie kompetencje merytoryczne, inspirujący do dalszych poszukiwań badawczych.

2. Ocena osiągnięcia naukowego

Monografia *W poszukiwaniu koncepcji narodu. Między historią idei a historią i antropologią kultury XIX wieku* (Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2022, ss. 550) stanowi próbę usystematyzowania filozoficznych, socjologicznych, psychologicznych definicji narodu w perspektywie literaturoznawczej I połowy XIX wieku. Składa się na nią zbiór studiów selektywnie charakteryzowanych aspektów narodowości, wybranych autorów i dzieł (literackich i paraliterackich: publicystycznych, historycznych, artystycznych), na podstawie których Autorka przedstawia wieloperspektywiczny dyskurs o narodzie, ojczyźnie i państwowości polskiej. Oryginalny pod względem interpretacyjnym, niezwykle wartościowy pod względem poznawczym projekt Woźniewskiej- Działak prowokuje twórcze refleksje, a niekiedy twórczą, naukową polemikę, podejmowaną z uwzględnieniem ustaleń uznanych humanistów (Antonina Kłoskowska, Stefan Kieniewicz, Tadeusz Łepkowski, Andrzej Walicki, Jerzy Jedlicki, Bogdan Suchodolski, Jan Prokop, Bohdan Cywiński, Teresa Kostkiewiczowa, Alina Kowalczykowa, Janusz Maciejewski). W tym miejscu dygresja recenzencka: Autorka słusznie wskazuje, że przekazywana przez romantyków lekcja patriotyzmu była konsekwencją procesów zachodzących w kulturze umysłowej na przełomie XVIII i XIX w., kiedy pokolenie uczestników insurekcji kościuszkowskiej (kładącej kres Pierwszej Rzeczypospolitej) zaczęło się przekształcać w nowożytne społeczeństwo obywatelskie (w myśl spopularyzowanej formuły Julesa Micheleta - Tadeusz Kościuszko był „ostatnim rycerzem” i pierwszym obywatelem narodu oświeconego). Należy pochwalić przemyślane dowartościowanie diagnozy Kazimierza Brodzińskiego, który w 1822 zaakcentował moment narodzin ery nowożytności, a 10 lat później klęska powstania listopadowego zobligowała go do sformułowania definicji narodu wyraźnie wskazującej istotę powinności społeczeństwa osłabionego przez spektakularne doświadczenie przegranej. Kiedy 3 maja 1831 r. podczas ostatniego posiedzenia Towarzystwa Przyjaciół Nauk wygłosił mowę *O narodowości Polaków* – podkreślił w niej potrzebę duchowej kontynuacji idei narodu (trwającego na posterunku między barbarzyńskim Wschodem a cywilizacją Zachodu), którego egzystencja została zasadniczo zachwiana. *Mowa* Brodzińskiego (określonego przez Ignacego Chrzanowskiego mianem „apostoła idei narodowości”) stanowi pierwszą po rozbiorach, ambitną i konsekwentną próbę syntezy indywidualności narodowej i pierwszym polskim tekstem mesjanistycznym, w którym padło określenie narodu polskiego „dla ludzkości w Chrystusie cierpiącym”. I ów symbol cierpiącego Hioba Brodziński rozwijał w kolejnych

tekstach, sakralizujących doświadczenie narodowych powinności. Problematyka podjęta przez Habilitantkę jest tak szeroka, że oczywiście każdy badacz romantyzmu mógłby tu jeszcze wiele dopowiedzieć, dlatego dygresji tej proszę nie traktować w kategoriach dyskursywnych. Natomiast mesjanistyczne koncepcje Brodzińskiego zostały w latach 40. rozwinięte przez Karola Libelta w ocenie rewolucyjnej Europy i napoleońskiej Francji, wskazującego ciekawe prognozy dla narodu polskiego, co Habilitantka starała się udowodnić na podstawie analizy tekstu. Obrazowe wykładnie Libelta pozwalają interpretować romantyzm w jego nieustannym wysiłku dla ratowania wspólnoty narodowej. Dwuczęściowa monografia Woźniewskiej-Działak definiuje naród jako wspólnotę kulturową, przy czym punktem wyjścia stały się dla Autorki ustalenia Antoniny Kłoskowskiej (*Kultury narodowe u korzeni*). Kolejna dygresja recenzencka: Habilitantka ma świadomość modnych współcześnie koncepcji metodologicznych: (Benedicta Andersona, Erica Hobsbawma, Tomasza Kizwaltera), przyznając ich nieprzystosowalność w badaniach nad polskim romantyzmem i tu w pełni się z Autorką zgadzam, lecz warto się upomnieć o wyszczegółowienie pojęcia „charakteru narodowego” i w zasadzie nie rozumiem, dlaczego nie odnalazłam w książce krystalizacji tego ważnego aspektu w kontekście ewolucji koncepcji i mitów narodowych. Polska zniknęła z mapy Europy, a reakcją na opresję zaborów - stały się zapewnienia o żywotności czy wręcz moralnej niezniszczalności narodu, gwarantowanej przez „doskonały charakter narodowy”. W refleksji historiozoficznej ujawniły się wówczas antynomie między poczuciem historycznej zmienności charakteru narodowego a postulatem jego wiecznej egzystencji Akcentowano przy tym poczucie wspólnoty i interdyscyplinarność kultury europejskiej (J. Lelewel). Aby obrazowo przedstawić stereotypy charakteru narodowego – nierzadko posługiwano się personifikacją symbolu Polonii – ojczyzny odważnych, heroicznym i tragicznym potomków Sarmatów. Analiza szlachecko-sarmackiej mentalności łączyła się z demitologizacją i zakwestionowaniem stwierdzeń Lelewela (że „naród to szlachta”) Przeświadczenie o szlacheckim rodowodzie charakteru narodowego niełatwo było wykorzenić i ten wątek można było jeszcze rozbudować.

Niemniej – reaktywacja dyskusji o narodzie w epoce romantyzmu zmobilizowała Habilitantkę do szczegółowych studiów nad historią idei i odkrywania mniej znanych lub całkowicie zapomnianych tekstów – nie tylko literackich, natomiast w egemplifikacji literackiej Autorka potrafi dostrzegać i konceptualizować uniwersalne cechy świadomości zbiorowej Polaków.

Aczkolwiek – analizując pojęcie charakteru narodowego, upomniałabym się dodatkowo o wyodrębnienie psychomachii narodowej. Charakterystyczna dla romantyków indywidualizacja dziejów narodowych wyrażała się w dążeniu do poszukiwania ich metafizycznej, pozaziemskiej, trwałej i niezmiennej proveniencji. Przestrzeń historii w świadomości romantyków wypełniła się przecież „ duchami narodu ” – odnoszącymi się do wspólnot narodowych lub etnicznych (wyróżniano ducha romańskiego, germańskiego, ducha Słowiańszczyzny). Pojęcie ducha narodu oznaczało rozwijającą się w toku dziejów świadomość narodową, świadomość dynamiczną, ulegającą przekształceniom. I tu odniosłabym się do Mochnackiego, którego Autorka znakomicie zna i analizuje (*O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym* i *Powstanie narodu polskiego w roku 1830 i 1831*). W historiozofii Mochnackiego znaleźć można sformułowania, w których duch narodu jawi się jako rezultat procesu historycznego, podlegającego przemianom w oparciu o rozwój cywilizacji, kultury i życia codziennego. W podobnym tonie poglądy te wyrażał później Henryk Rzewuski.

Wartościowym aspektem monografii jest kontekst problemów kulturowych (ochrona dziedzictwa kulturowego i języka, koncepcje artystyczne, rozwój gospodarczy i społeczny). Autorka udowodniła, że literatura – zarówno wysoka, jak „*minorum gentium*” rozwijała się w oparciu o potencjał kultury tamtych czasów, a zatem, że intertekstualność, obrazowość, semantyka motywów i symboli występujących na kartach ówczesnej literatury odzwierciedlała aktualną świadomość zbiorową Polaków.

Książka ma przemyślaną i spójną kompozycję, z której Autorka tworzy własną konstrukcję myślową. Część I, czyli Preliminaria koncentrują się wokół fundamentalnych paradygmatów (ojczyzna – naród – państwo) ze wskazaniem najważniejszych momentów przemian mentalnych. Autorka wprowadza tu ciekawą koncepcję podziału formacji zadaniowej w obrębie pokolenia romantyzmu (elita urzędniczo – kulturalna okresu porozbiorowego, młoda elita romantyczna pochodzenia szlacheckiego oraz konspiratorzy. Nieco ekscentryczna w nomenklaturze jest „formacja kompetencji modernizacyjnych”, którą tworzyć mieliby urodzeni w latach 40. i 50.).

Część drugą monografii tworzy czternaście szkiców – dogłębnych studiów wybranych autorów (Mochnackiego, Mickiewicza, Libelta, Norwida, Kraszewskiego, Stefana Buszczyńskiego (zabrakło Rzewuskiego, natomiast *casus* Buszczyńskiego jest godny dowartościowania) i tekstów potwierdzających, że polscy romantycy wykreowali indywidualny, bardzo zróżnicowany model państwowości, inspirujący do ciągle nowych – lub

bardzo stereotypowych odczytań! Zaakcentowana w zakończeniu monografii triada naród – misja – Bóg (Opatrzność) otwiera „długie trwanie” rozmaitych (i nigdy niewyczerpanych) perspektyw interpretacyjnych. Słusznie Autorka podkreśla, że ustalenie kanonu fundamentalnych tekstów jest działaniem ciągle otwartym.

Książka wnosi wiele wartościowych refleksji oraz propozycji interpretacyjnych i niewątpliwie jest doniosłym osiągnięciem naukowym Habilitantki! Stanowi ponadto atrakcyjną lekturę – potrzebną i uzupełniającą dotychczasowe oceny romantyzmu. Z prawdziwą satysfakcją przyjął fakt, że została wyróżniona w konkursie Gaudeamus, organizowanym przez Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych, za co należą się gratulacje!

Nie ulega wątpliwości, że interpretacje Woźniewskiej-Działak w wysokim stopniu przełamują stereotypowe odczytania idei narodu i patriotyzmu XIX-wiecznego, prowokując ważny naukowy dyskurs i przeobrażając dotychczasowe ustalenia w obrębie romantycznego paradygmatu, w zakresie badań nad socjologicznymi uwarunkowaniami tradycji romantycznej w kulturze polskiej. Habilitantka powraca do analizowania i interpretacji zagadnień niewdzięcznych, mozolnie reinterpretuje kwestie zapomniane, trudne do rozwiązania dylematy kultury polskiej. Omawiana monografia jest w istocie polifoniczną dyskusją o koncepcjach narodu z odwołaniami do świadomości historycznej i kulturowej I połowy XIX w., poczucia społecznego kryzysu wywołanego uwarunkowaniami historycznymi.

3.Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Habilitantka prowadzi zajęcia dydaktyczne w ramach zatrudnienia zarówno w Katedrze Teorii Kultury i Międzykulturowości w Instytucie Filologii Klasycznej i Kulturoznawstwa (obecnie Instytut Nauk o Kulturze i Religii) WNH UKSW w Warszawie, gdzie realizowała szereg przedsięwzięć dydaktycznych (autorskie konserwatoria: *Idiomy polskości w wieku XIX*; *Niepodległość jako projekt literacko-kulturowy w wieku XIX*; *Pisarz–myśliciel–profesor. Prelekcje paryskie Adama Mickiewicza jako synteza epoki*; *Czytanie Mickiewicza*), jak aktualnie, w Katedrze Badań nad Polskim Romantyzmem i Twórczością Cypriana Norwida. Wypromowała 33 prace licencjackie i magisterskie polonistyczne i kulturoznawcze. W 2019 r. w ramach programu Erasmusa prowadziła wykłady i ćwiczenia dla studentów w Centrum Polonistycznym Uniwersytetu Wileńskiego.

Była też koordynatorką przedmiotów na studiach kulturoznawczych: Dialog międzyreligijny i Wielkie pisma ludzkości. Dwukrotnie: w 2018 i 2021 r. była członkinią komisji Olimpiady Literatury i Języka Polskiego. W latach 2013-2017 współorganizowała międzynarodowe i krajowe konferencje naukowe. Pełniła na uczelni rozmaite funkcje organizacyjne (członkostwo w Radzie Wydziału WNH UKSW w roku 2015/2016; sekretarz Rady Instytutu Filologii Klasycznej i Kulturoznawstwa; Pełnomocnik Dziekana WNH UKSW ds. praktyk studenckich, sekretarz serii wydawniczej W stronę międzykulturowości; członkini Wydziałowej Komisji ds. badań naukowych oraz współpracy krajowej i zagranicznej; sekretarz Wydziałowej Komisji Wyborczej, od 2021 członkini zespołu Komisji ds. Jakości Kształcenia na WNH UKSW; członkini komisji konkursowej na najlepszą pracę dyplomową na filologii polskiej w roku akademickim 2021/2022). Od kwietnia 2016 r. jest zastępczynią redaktora naczelnego kwartalnika naukowego „Kultura Współczesna. Teoria. Interpretacja. Praktyka”.

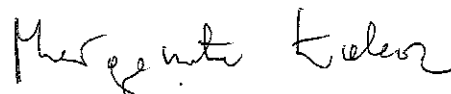
4. Działalność popularyzatorska

W ramach popularyzacji prowadzonych badań w 2016 r. Habilitantka wzięła udział w dyskusji o kanonie lektur „Uwolnić Sienkiewicza”, organizowanej przez Klub Jagielloński, w 2018 r. w Krakowie uczestniczyła (wspólnie z prof. Anną Czajką-Cunico w spotkaniu promującym edycje włoskiego tomu prof. Władysława Stróżewskiego, w 2021 r. wzięła udział w dyskusji na temat Pierścienia Wielkiej Damy Norwida (w ramach spotkań Odczytywania Norwida w Instytucie Teatralnym). W programie telewizyjnym Justyny Melonowskiej (TVP Kultura) promowała zapomnianych twórców polskiego romantyzmu. Od 2016 r. współpracuje z Narodowym Centrum Kultury w Warszawie w redakcji „Kultury Współczesnej”, którą reklamuje na antenie I Programu Polskiego Radia. Uczestniczyła w audycjach radiowych poświęconych Leopoldowi Tyrmandowi, dla internetowego projektu, realizowanego przez Instytut De Republica opracowała biografie Jana Czeczota i Pauliny Wilkońskiej.

W Roku Norwida Habilitantka realizowała część projektu Norwid dla Fundacji Pomoc Polakom na Wschodzie, prowadziła warsztaty dla młodzieży „Spotkanie z poezją Norwida”, pracowała w jury konkursu organizowanego przez Instytut De Republica na monografie o tematyce Norwidowskiej, jest członkinią rady Fundacji Museion Norwid, wspierającej działalność Muzeum Cypriana Norwida w Dębinkach. Angażowała się w wiele przedsięwzięć edukacyjnych oraz w dydaktyce szkolnej. W 2016 r. otrzymała Medal Komisji Edukacji Narodowej.

5. Konkluzja

Wartościowy i wyróżniający dorobek naukowy Habilitantki, jej aktywność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska nie pozostawia wątpliwości, iż spełnia ona wszelkie kryteria określone w art.219 ust 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku oraz innych aktów prawnych (Dz. Ust. 2023 poz.742 z późn. zmianami). Z pełnym przekonaniem popieram wniosek o nadanie pani dr Magdalenie Woźniewskiej-Działak stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Wrocław, 8.12.2023